

*Babes-Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományok Kar
Alkalmazott Pszichológia Tanszék, Kolozsvár*

Viselkedészavaros és tanulási zavaros gyermekek inkluzív oktatása*

DR. KISS SZIDÓNIA, DR. ORBÁN RÉKA

Absztrakt

Minden gyermeknek alapvető joga van tanulni és tudni, az inklúzió világszerte elterjedt, alapvető emberi jog. Az inkluzív iskolák biztosítják a jóminőségű oktatást, valamint a megfelelő szociális és kognitív kompetenciák kibontakoztatását. A viselkedés- és tanulási zavarok megfelelő környezetben és hatékony programokkal kiküszöbölhetőekké válnak. A különböző egyénre szabott értékelő és fejlesztő módszerek kidolgozása elősegíti és támogatja a speciális igényű gyermek általános iskolába való integrálását, inklúzióját. Projektünk fő célja egyrészt a kognitív pszichológiai tapasztalatok és szemléletmód átadása, új inkluzív oktatási és nevelési valamint kognitív fejlesztési lehetőségek ismertetése, másrészt pedig a pedagógusok bevonásával megfelelő környezet megteremtése mindazok számára, akik a társadalom peremére szorultak.

Kulcsszavak: tanulási zavar, viselkedészavar, kognitív fejleszthetőség, viselkedésmódosítás, inklúzió, oktatáshoz való jog, tanárképzés

Minden gyermek egyéni és sajátos képességekkel, készségekkel, érdeklődéssel rendelkezik. Ennek jelentősége a kisebbségben élők esetében fokozottan jelentős, hiszen a felsoroltak mellett a gyerekeknek meg kell küzdeniük a kétnyelvűségből adódó nehézségekkel is. A speciális igényű gyermekek inkluzív oktatását nagymértékben elősegíti a velük foglalkozó szakemberek (tovább)képzése, a különböző értékelő és fejlesztő módszerek kidolgozása és alkalmazása. Figyelembe véve a pedagógusok szerepét e folyamatban nyilvánvalóvá válik, hogy milyen óriási felelősség hárul azokra a felsőoktatási intézményekre, amelyek felvállalják e szakemberek képzését. A szakemberek továbbképzése, illetve a tanügyben dolgozók szakismereteinek bővítése, a különböző egyénreszabott értékelő és fejlesztő módszerek kidolgozása elősegíti és támogatja a speciális igényű gyermek általános iskolába való integrálását, inklúzióját.

Minden gyermeknek alapvető joga van tanulni és tudni. Romániában a legújabb speciális szükségletű személyek védelméről és jogairól szóló törvény (448-AS SZÁMÚ TÖRVÉNY, 2006) biztosítja az oktatáshoz való jogot a legsérültebbek számára is. Az előző rendeletekhez képest többlétszolgáltatás az utazótanári hálózat, illetve az iskolán

* Az előadás elhangzott a Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete XXXVI. Országos Szakmai Konferenciáján, 2008. június 26-28., Miskolc

belüli gyógypedagógiai segítségnyújtás lehetősége, valamint a speciális és általános oktatás közötti együttműködési formák, az inklúzió elősegítése, szélesítése.

Biztosítanunk kell tehát számukra képességeik kibontakoztatását, olyan körülményeket kell teremtenünk, melyek lehetővé teszik a társadalomba való beilleszkedést, illetve a normákhoz való alkalmazkodást. Mindezeket csak tudományosan alátámasztott és a gyakorlatban bevált módszerekkel lehet megvalósítani. Az oktatási rendszereknek és tanítási programoknak a sikeresség és a hatékonyság érdekében alkalmazkodniuk kell ezekhez. A dinamikus értékelő és fejlesztőeszközök nemcsak a képességek és teljesítmény közti szakadékot hivatottak csökkenteni, hanem általuk felmérhetőek a gyermekek tanulási képességei, vagyis az, hogy egyénileg a gyermek mennyire képes értékesíteni a felnőttől kapott segítséget.

Számos kutatás alátámasztja, hogy a társas és családi beilleszkedési, illetve viselkedés- és tanulási zavarok a kisiskolások és serdülők körében viszonylag gyakori jelenség, előfordulási aránya 5-20% között mozog (LITTLE et al 2000; HOAGWOOD ÉS JOHNSON 2003). Ezek a problémák sokkal gyakoribbak a speciális igényű gyerekek körében, akik szegregált oktatásban vagy inklúziós programokban vesznek részt, mivel korral járó problémákhoz a különböző zavarokból eredő nehézségek, sőt másodlagos tünetek is hozzáadódnak. Számos kutatás foglalkozott a viselkedés- és tanulászavaros gyermekekkel, de nagyon kis százalékkuk figyelte fel azokra, akik inkluzív keretek között tanulnak. Az inkluzív oktatásban részt vevő gyermekek oktatása, főleg értékelése továbbra is megoldatlan probléma, ugyanakkor a tanárok, tanítók és a szakemberek (iskolai tanácsadók, pszichológusok) is nehezen kezelik ezeket a helyzeteket. Az alkalmazott pszichológiában ezeknek a nehézségeknek a kezeléséért az iskolapszichológia és a neveléslelektan felel. Az általuk használt módszerek átalakulóban vannak (ADELMAN ÉS TAYLOR 2003). A közelmúltban megjelentek olyan irányzatok is a pszichológiában, (melynek klinikai pszichológiai, egészségpszichológiai, mentálhigiéniai és pszichoterápiás vonatkozásai is vannak) olyan modalitásokat validáltak a fent említett területeken, melyek ígéretesnek bizonyultak azon problémák megoldására, melyek idáig megoldatlannak tűntek, vagy azért, mert nem volt elég szakember ezen a téren, vagy azért, mert a használt eszközök és módszerek hatékonysága elégtelennek bizonyult. Az Amerikai Pszichológusok Társasága nemcsak támogatta, hanem konkrétan elősegítette az egyes eszközök validálásának folyamatát (CHAMBLES ÉS MUNKATÁRSAI 1996; CHAMBLESS ÉS OLLENDICK 2001). Annak ellenére, hogy a legtöbb validálási módszer még vita tárgya (HOWARD ÉS MUNKATÁRSAI 2000; NORCROSS ÉS HILL 2004; MAHRER 2005 stb.), nagyon sok szerző úgy gondolja, hogy bizonyítéknak elég az, ha sikerrel alkalmazhatóak a problémák megoldásában, valamint a költségek és az eredmények megfelelően aránylanak egymáshoz.

Az iskolapszichológiában és a neveléspszichológiában is szükség van egyfajta gyakorlati alátámasztottságra. Az iskolában felmerülő pszichológiai, egészségi, testi, mentális és lelki problémákat csak úgy lehet megoldani, ha a nevelésben és az oktatásban részt vevők a gyermekek egészségét előtérbe helyezik (HARNETT ÉS DADDS 2004; PETERSON ÉS MSTI 2004; ANDERSON ÉS MSTI 2004). Emellett az is fontos, hogy az iskolában hatékonyan lehessen használni a prevenció és terápiás eszközöket a problémák megoldására (HUNTER 2003; LOHRMANN ÉS TALERICO 2004; UMBREIT ÉS MUNKATÁRSAI 2004). Gyakorlatilag ezen paradigmák elfogadásával az iskola felelősséget vállal a gyermekek speciális szükségleteinek teljesítésére úgy az iskola keretén belül, mint a társadalom keretén belül, ahonnan ezek a gyermekek származnak.

Egyértelmű, hogy a tanítók és tanárok ösztönzése a tanulók adaptív viselkedésformáira, valamint a mentális egészség kialakítására csak megfelelő képzés révén valósítható meg, amelyek birtokában képessé válnak a tanulók viselkedésének értékelésére, és a hatékony beavatkozás gyakorlatba való alkalmazására, csak számos részletesen és pontosan megtervezett kutatás eredménye által nyer megbízhatóságot. Figyelembe véve, hogy milyen jelentős szerepük van az iskolapszichológusoknak, tanítóknak és tanároknak ennek az új szerepnek a kialakításában, óriási felelősség hárul a felsőoktatási intézményekre, amelyek vállalják ezeknek a szakembereknek a képzését. E felelősség magában foglalja a viselkedés mérésére alkalmas eszközök, valamint a hatékony beavatkozási programok kidolgozását, és érvényesítését, mint ahogy képzési programok megszervezését is, az eszközök alkalmazásának bemutatását, és a képzők képzését.

2007. szeptember 5-9-i időszakban Kolozsváron megszervezett „*A viselkedészavarok és tanulási zavarok diagnosztizálása, prevenciója és terápiája*” (ViTa) címet viselő nyári iskolánk célja a pedagógusok és szakemberek (tovább)képzése volt. A pedagógusok, utazó és segítő tanárok kiképzése szükséges az inklúzió problematikájának megértéséhez és gyakorlatba ültetéséhez, a speciális oktatást igénylő gyerekek felismerésére, és fejlesztésére szolgáló hatékony módszerek biztosítása által az általános iskolákban. Az inkluzív oktatás speciális módszereinek közlésére egy újszerű modellt ajánlunk (képzők képzése), amely maximális hatékonyságot biztosít az adott feltételek között, ahol a szakemberek száma (pszichológusok, pedagógusok, gyógypedagógusok, iskolai tanácsadók) elégtelen a speciális oktatást igénylő gyerekekkel való nagy mennyiségű munka ellátásához. Először kerül javaslatra egy speciális oktatást igénylő gyerekek tanításában és nevelésében nem szakemberek által is alkalmazható, kiértékelési és kezelési, komplex program empirikus érvényesítése. A program célja a pedagógusoknak való segítségnyújtás, hogy úgy tudják felmérni az iskolákba integrált speciális szükségletű gyermekeket, hogy azok semmilyen szempontból ne érezzék hátrányban magukat. A program deklarált célja olyan tudás és tapasztalat átadása, melynek segítségével a résztvevők sikeresen tudnak majd dolgozni a speciális szükségletű gyermekekkel, és úgy tudnak nekik segíteni, hogy egyben kognitív képességeiket is fejlesszék. Ellenkező esetben az inklúzió az elmélet szintjén marad, és csak egy tartalom nélküli üres fogalomná válik, ami kapcsán semmilyen eredményt nem lehet majd felmutatni (ZILLMAN 2002).

Az inkluzív oktatást kombinálva a kognitív fejlesztéssel sokkal több nevelési lehetőséget lehet nyújtani azoknak, akiket a társadalom kivételként kezel (tanulási zavarok, alacsony tanulási teljesítmény) (SINDELAR 2002). A kognitív fejlesztés mellett a gyermekeknek szükségük van az egyéni működésüket támogató hálózatra is. A kutatások megkövetelik az inkluzív stratégiák szükségességét a nevelésben. A hangsúly a gyermekek mentális képességeinek a fejlesztésén van. A tanítók, tanárok célja a gyermek mentális, motorikus, szociális, érzelmi képességeinek a maximális fejlesztése, ami előrevetíti a gyermeknek a társadalomba való teljes beilleszkedését. Ezen a területen végzett kutatások azt bizonyítják, hogy szükségük van a tanítóknak, tanároknak egy előzetes felkészítésre az inkluzív oktatás és kognitív fejlesztés terén.

Ugyanakkor majdnem ilyen fontos a tapasztalatsere is ezek között az emberek között a hálózaton belül. Ez elérhető szemináriumok, nyári iskolák szervezése révén. Fontos a szoros kapcsolat a résztvevők között: tanárok, gyermekek, közösség és hatóság. A tapasztalatok azt mutatják, hogy bár ezen a területen a törvénykezés változott, de ugyanakkor nem változott meg ezzel együtt a tanárok attitűdje, ez pedig ez

csökkentheti a hatékonyságot. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy a programban résztvevők esetében a viszonyulás hogyan változott a program hatására. Azt is fontos tisztáznunk, hogy törvénykezési alap nélkül a tanárok attitűdjének változása nem biztos, hogy az elvart visszhangra talál (JONES 2005). Az optimális nevelési módszerek és környezet biztosítása nem elegendő, ha az iskolapszichológusok ahelyett, hogy segítséget nyújtanának a tanároknak a gyermekek kognitív fejleszthetőségének meghatározása érdekében, kategorizálják a gyermekeket a standard pszichometrikus tesztek alapján. (SEDLAK, SINDELAR 1995). Olyan módszereket és diagnosztikai eszközöket nyújtunk, melyek segítségével a 6-14 éves speciális oktatási követelményeket igénylő gyermekek kognitív és magatartásbeli szintjét lehet meghatározni (Sindelar, MSSST, Megküzdési stratégiák). Ezenkívül olyan intervenciós módszerek bemutatására is sor került, melyek a kognitív képességek fejlesztését tűzték ki célul, és ennek segítségével az inklúziós oktatás hatékonyságát is növelik. Ezen programok abban is segítenek, hogy a gyermekek beilleszkedjenek és integrálódjanak ezekbe az osztályokba, mindenképp az osztályközösségbe és az iskolai aktivitásokba. Egy másik fontos előnye a ViTa programnak, hogy az aktuális követelményeknek megfelelő keretet adjon a képzők felkészítéséhez. Úgy gondoljuk, hogy ennek a képzésnek az eredménye nemcsak a közeljövőben látszik majd meg, és nemcsak ideiglenesen lehet felhasználni az itt tanultakat, hanem perspektivikusan gondolkozva, hosszú távon is hasznos, és felhasználható több generációval való eredményes munkához.

Olyan eszközök kidolgozására van szükség, amelyek megengedik a differenciált értékelését nemcsak a képzőknek, hanem azoknak a pedagógusoknak is, akik részt vesznek a speciális nevelést igénylő gyerekek képzésében. Így ezek a tanárok, tanítók a képzés befejezése után olyan eszközökhöz jutnak, és olyan eszközök használatát sajátítják el, melyek segítségével képesek lesznek hatékonyan megoldani a felmerülő problémákat. A tervezett kutatás a tanulási zavarok terén levő elméletek gazdagítását tűzte ki célul. Kiindulópontként azok a kutatások szolgálnak, amelyek aktuálisak a tanulási zavarok, az inkluzív oktatás terén, – ugyanakkor figyelembe vesszük a nevelés-lélektan és a fejlődés-, valamint a kognitív pszichológia terén aktuális elméleteket is. A program célja olyan eszközök kidolgozása, adaptálása és használatba ültetése, melyeket a tanítók és tanárok nap mint nap használhatnak a speciális oktatást igénylő gyermekek fejlesztésében. A végső cél a módszerek és az eszközök validálása és adaptálása Romániában, gyakorlati célja pedig a tanulási és viselkedési zavarok szűrésének és prevenciójának elősegítése, valamint a többletszolgáltatások biztosításának szorgalmazása.

Irodalom

- ADELMAN, H.S., TAYLOR, L. (2003): Rethinking school psychology (commentary on public health framework series). *Journal of School Psychology*. 41. 83–90.
- ANDERSON, A.R., et al. (2004): Check & Connect: The importance of relationships for promoting engagement with school. *Journal of School Psychology*. 42. 95–13.
- CHAMBLESS, D.L., et al. (1998): Update on Empirically Validated Therapies, II. *The Clinical Psychologist*. Volume 51, Number 1. 3–16.
- HARNETT, P.H., DADDS, M.R. (2004): Training school personnel to implement a universal school-based prevention of depression program under real-world conditions. *Journal of School Psychology*. 42. 343–357.

- HOAGWOOD, K., JOHNSON, J. (2003): School psychology: a public health framework I. From evidence-based practices to evidence-based policies. *Journal of School Psychology*. 41. 3–21.
- HOWARD, K.I., et al. (2000): Evaluation of Psychotherapy. In B.J. SADOCK, V.A. SADOCK (eds.): Kaplan and Sadock's *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, Seventh Edition on CD-ROM, Philadelphia, PA, Lippincott Williams&Wilkins.
- HUNTER, L. (2003): School psychology: a public health framework. III. Managing disruptive behavior in schools: the value of a public health and evidence-based perspective. *Journal of School Psychology*. 41. 39–59.
- JONES, J. (2005) Can international law improve mental health? Some thoughts on the proposed convention on the rights of people with disabilities *International Journal of Law and Psychiatry*, Volume 28, Issue 2, March-April, 183–205.
- Lege nr 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap publicat în *Monitorul Oficial*, Partea I nr. 1006 din 18 decembrie 2006.
- LITTLE, E., et al. (2000): Conduct problems across home and school *Behavior Change*. Vol. 17, Iss. 2. 69–77.
- LOHRMANN, S., TALERICO, J. (2004): Anchor the Boat: A Classwide Intervention to Reduce Problem Behavior. *Positive Behavior Interventions*. Vol. 6, Iss. 2. 113–120.
- MAHRER, A.R. (2005): What is Psychotherapy for? A Plausible Alternative to Empirically Supported Therapies, Therapy Relationships, and Practice Guidelines. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, Vol. 35, No. 1. 3–16.
- NORCROSS, J.C., HILL, C.E. (2004): Empirically Supported Therapy Relationships. *The Clinical Psychologist*, Vol. 57. Issue 3. 19–24.
- PETERSON, J. S., et al. (2004): Teachers and Non-Teachers as School Counselors: Reflections on the Internship Experience. *Professional School Counseling*, Vol. 7, Issue 4. 246–255.
- SEDLAK, F., SINDELAR, B. (1995). „De jó, bogy már én is tudom” BGGyTF, Budapest.
- SINDELAR, B. (2002). *A stupid child? Not at all! Basic functional Disorders: Reasons for learning and behavior problems in Children*, VAP, Vienna.
- UMBREIT, J., et al. (2004): Improving Classroom Behavior by Modifying Task Difficulty: Effects of Increasing the Difficulty of Too-Easy Tasks. *Journal of Positive Behavior Interventions*. Vol. 6, Iss.1. 13–27.
- ZILLMAN, C.H. (2002). *Iskolai kudarcok*. Akkord Kiadó, Budapest.
-

INFORMÁCIÓK A MOSONMAGYARÓVÁRI KONFERENCIÁRÓL

www.gyogypedszemle.hu